

Neobjavljeno djelo Blaža Jurjeva u Splitu

Na prvom pobočnom oltaru pri ulazu crkve franjevaca konventualaca, koja se već u toku XIII stoljeća spominje na splitskoj obali, uzdignuto je drveno naslikano raspelo visoko 202, a široko 144 cm. Nažalost, raspelo je bilo više i šire, ali je u onoj bezobzirnoj preinaci te stare romaničke crkve,¹ u kojoj počivaju kosti istaknutih Splićana kroničara arhiđakona Tome, pjesnika Marka Marulića i Jerolima Kavanjina, te glazbenika Ivana Lukačića, oštećeno i ovo umjetničko djelo. Krakovi su mu skraćeni da se može smjestiti u nišu novijeg mramornog oltara, te su likovi koji su bili naslikani u završnim trilobatima otkinuti. Ali budući da ni nakon toga vodoravni krakovi nisu zbog svoje duljine mogli ući u okvir plitke oltarne niše, sasjećen je na dva mjesta njen okvir, da ne bi kod pilenja kroka otpili i završetke Kristovih ruku.

Očito je dakle da je raspelo nekoć bilo više i šire, da je imalo na krakovima završne i proširene trilobate islikane svetačkim likovima i simbolima i po svom obliku sličilo zadarskim raspelima: onome koje se nalazilo u renesansnoj crkvi sv. Marije i onome iz romaničke crkve sv. Krševana, koja je Cecchelli pripisao domaćoj dalmatinskoj školi.²

Izgleda da se ovo raspelo još i sredinom XVIII stoljeća nalazilo na posebnom pobočnom oltaru označenom u crkvenom tlorisu iz 1764. godine slovima SC (Santa Croce),³ koji je bio najširi u onda još nepreinacenoj romaničkoj crkvi, vjerojatno upravo zbog nekadašnje širine raspela, radi kojega je taj, zastalno drveni, oltar bio podignut.

Pri prenosu na novi manji oltar bezobzirno i nevješto je »restaurirana« Kristova glava, a pojasi sred tijela, modri križ i njegova zlatna pozadina su prebojadisani, modri križ i njegova zlatna pozadina su prebojadisani, te je konačno čitavo raspelo uokvireno novim pozlaćenim okvirom, koji ima tanki profil prošlog stoljeća. Trnova kruna i svetokrug podržavani od dva lebdeća anđela izrađeni su u srebru.

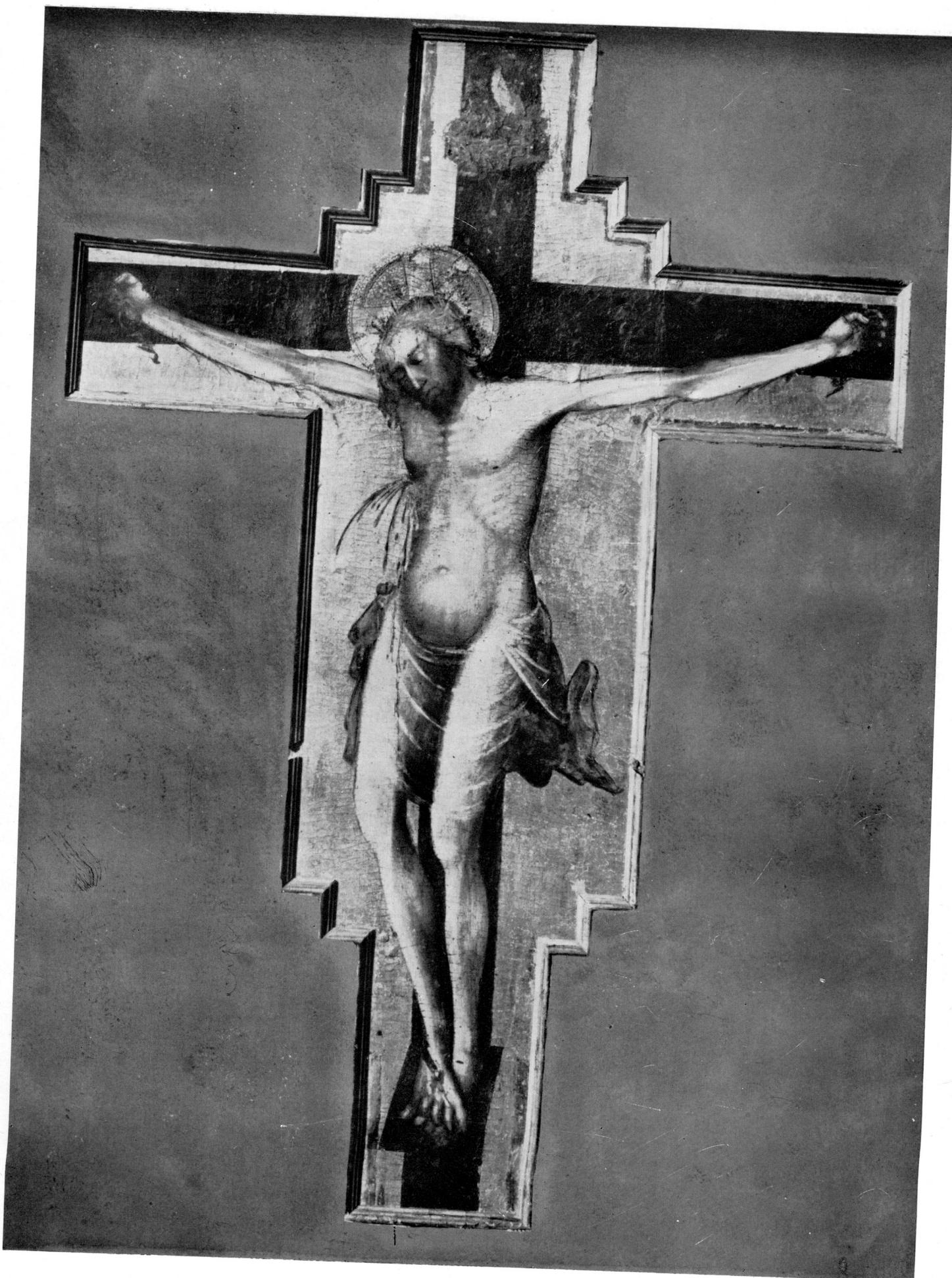
U povijesti naše umjetnosti ovo raspelo bilo je uočeno tek pred tri desetljeća. Lj. Karaman je 1932. godine

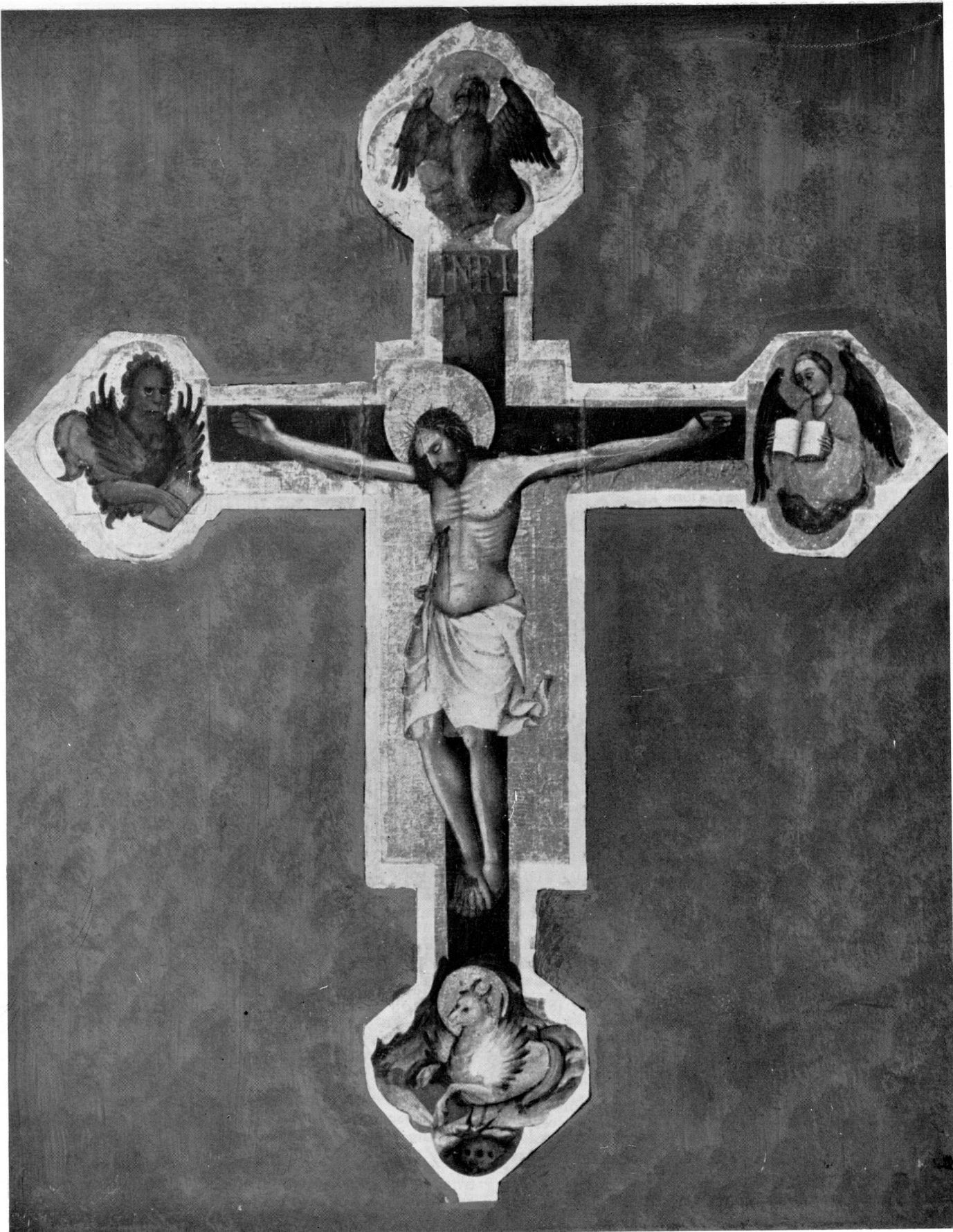
¹ C. Fisković, »Utjecaj Dioklecijanova mauzoleja na kasnije graditeljstvo«. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LIII (1950—1951), str. 186. Split 1952.

² C. Cecchelli, »Zara, catalogo delle cose d' arte e di antichità«, str. 73, 155. Rim 1932.

³ C. Fisković, o. c. sl. 2. str. 188—189. Taj tloris je bio dugo vremena skriven u knjižnici konventualaca. Nedavno je pronađen, ali nažalost raskidan u komadima, te je ponovno sastavljen u Restauratorskoj radionici Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju. Na njemu je nacrtan tloris i ispisani popis grobova s imenima vlasnika, odakle se vidi mjesto groba Marka Marulića i to uz istočni ugao oltara sv. Križa, zavedenog pod brojem 47 (47 Casa Sri Maroli) i groba Jerolima Kavanjina koji je bio vjerojatno pokopan u grobu koji je tu zaveden pod imenom obitelji Capogrosso i to pod brojem 39 (39 Sri CCi Capogrossi), jer je pjesnik grob naslijedio njegov zet Nikola Capogrosso. Pjesnik naime spominje u svojoj oporuci 1709. godine, da želi biti pokopan u grobu svojih predaka u ovoj crkvi (C. Ćičin Šain, »Oporuka Jerolima Kavanjina«, str. 11, 27. Split 1951.), ali budući, da u spomenutom planu nema označenog groba obitelji Kavanjin, nije isključeno da je Nikola Capogrosso preinacio naslijedeni grob i označio ga svojim imenom. Grob je bio pred zapadnim uglom oltara sv. Križa i to u drugom redu. Jedna ploča Capogrossova groba prenesena je najprije na sustjepansko, a zatim na Novo groblje u Splitu, gdje se i danas nalazi. U plitkom baroknom reljefu izrađene su volute i pod vizurom s anđelima su grb Capogrossovih i natpis oštećen u trećoj crti:

HVNC PETRVS PATRI TVMLVM:
DOMVS ISTA IOANNI
VNA CA PVTGROSSOS .. SAT ET
ISTA SVIS
MDCCXXXVII

Blaž Jurjev: Raspelo u crkvi konventualaca u Splitu

◀ Blaž Jurjev: Raspelo u crkvi franjevaca u Stonu

primjetio da se zbog prejake restauracije otimlje srgnom suđu u njegovom slogu i o dobi njegova postanka iako mu je istaknuo »strečentistički karakter«, a K. Prijatelj ga je 1951. godine ubrojio u djela domaće slikarske škole i predpostavljamo da potiče iz prijih desetljeća XV stoljeća te da su mu vrhovi krakova s likovima evanđelista ili Marije i Ivana otkinuti.⁵ Obojici povjesničara umjetnosti nije međutim bilo moguće provesti tačnije ispitivanje ovog djela, pa mu, kao ni ostali koji spominju umjetnine ove crkve, nisu ni navodili autora.

Tek sada, kada je u Restauratorskoj radionici Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju u Splitu, u kojoj je konzervirano mnogo radova starih majstora, uklonjen premaz sa Kristove glave, koja je tim u stražnjem dijelu bila skraćena, očišćena trnova kruna premazana tamnosmeđom bojom kao i kosa, skinuta s pozadine raspela novija pozlata, očišćen potamnjeli i zgrušani lak, kojim je bio premazan u prošlom stoljeću i koji je bio potamnio Kristovo tijelo, a ispij bijelu boju njegova pojasa, ovo je djelo jasnije ispoljilo svoj stil i vrsnoću, otkrilo i predstavilo svog autora.⁶

Da bismo to uočili potrebno ga je podrobne opisati.

Raspelo je naslikano na drvenoj dasci, koja je željeznim čavlima učvršćena na drvenoj podlozi sastavljenoj od pet poprečnih gredica. Pobočni krakovi su mu spomeni i zaljepljeni o središnji lijepilom, a riške između njih su prekrite na prednjoj strani tankim platnom natopljenim kredom i bojom, da se ne primjeti da su sastavljeni i da se boja na podlozi jedinstveno razastre, kao što se uobičavalо onda i na drvenim kipovima.⁷ Rubovi pozlaćene pozadine obrubljeni su širokom slobodno i nespretno potegnutom smeđom crtom, označenom još i prethodnim tankim urezom.

Na naslikanom unutrašnjem križu, kojemu se jedva primjećuje i modra boja pod kasnijim crnim namazom, raspeto je mršavo asketsko tijelo samrničke, svjetlosmaslinaste, boje smeđih, plavkastih i žučkastih preljeva. Oblikovano je laganim prelazima bez izrazitih i naglih suprotnosti zasjenjivanjem sa zelenomodrom, crnom i smeđom bojom i osvjetljenjem prsnog koša istaknutih rebara, mekog želuca i bedara, košćatih nogu i ruku uzduž kojih se proteže bijelkasta središnja žila. To blijedilo svjetlozelenkaste i žučkaste boje i nagnuta glava zatvorenih očiju pojačava mirnu tajanstvenost mrtvaca, kojemu tek iz probijenog rebra prska živi mlaz krvii kao pendant vijori okrajak pojasa razigravajući mirni obris raspelog tijela.

⁴ Lj. Karaman, »Notes sur l' art byzantin et les Slaves catholiques de Dalmatie.« L' art byzantin chez les Slaves. Recueil Uspenskij II, str. 358. Paris 1932.; Isti, »Umjetnost u Dalmaciji u XV—XVI vijeku«, str. 153. Zagreb 1933.

⁵ K. Prijatelj, »Spomenici Splita i okolice«, str. 446. Split 1951.; Isti, »Slike domaće škole XV stoljeća«, str. 9, sl. 1. Split 1951. Tu je donesena i fotografija raspela prije restauracije s pričvršćenim kosnobaročnim srebrnim anđelima koji su držali svetokrug.

⁶ Konzervaciju su izvršili restauratori Filip Dobrošević i Tomislav Tomas u toku 1963. godine. Skinuto je šest trulih poprečnih gredica podloge pričvršćenih vodoravno na stražnjoj strani, na kojima nije bilo nikakva znaka i izvađeno je s te strane dvadesetak željeznih čavala otprikolik dugih šesnaest centimetara, koji su učvršćivali prednju dasku s tim gredicama. Sa naslikanog križa nije skinut namaz crne boje zbog opasnosti da se ne ošteti jedva sačuvana modra boja niti tanki i pozlaćeni okvir XIX stoljeća, koji obrubljuje krakove, jer ne smeta cijeli, pače učvršćuje oštećene rubove. Skinuta su dva srebrna anđela, svetokrug i trnova kruna i spremljeni u samostanu.

⁷ C. Fisković, »Gotička drvena skulptura u Trogiru«. Str. 98, 100. Zagreb 1942.

Ni taj široki bijeli pojas nema kolorističkih suprotnosti niti je izvezen šarenim ukrašenim i okomitim crtama veza, s kojim su inače gotički slikari i rezbari kitili pojase mrtvog Krista na svojim izrezbarenim i naslikanim raspelima.⁸ Njegova prozračnost se ističe bijelim polukružnim naborima koji se radijalno šire poput blistavih krugova na uzbibanoj površini voda. Kasniji premaz je upio bijelu boju pojasa između njih, pa se sada osamljeni jače ističu, a iza njih jasnije otiskaču osvijetljene i tamno zasjenjene obline bedara. Pokrajnji rubovi i čvorovi tog laganog i prozirnog pojasa, koji seže pod preostalom uplivom predhodnog romaničkog stila skoro do Kristovih koljena, skupljaju se s obiju strana tijela, gdje zasjenjeni tamnom bojom gube svoju prozračnost. Spuštaju se s desne strane, a s lijeve vijore ocrtani grafičkim gotičkim načinom, propinjući se uspravno u tom ukočenom vijorenju, kao na mnogim naslikanim raspelima ovog stila.

Koščato i produljeno lice oštra nosa, stisnutih usnica i zatvorenih očiju je smirenio i zaokruženo valovitim žutosmeđom kosom i laganom i skupljenom bradom tankih dlačica, među kojima su neke i crvene. Tako podrobno i fino naslikanu glavu okružuje zelenkasta trnova kruna oštih bodljika i niz nju cure dugoljaste kapi krvi.

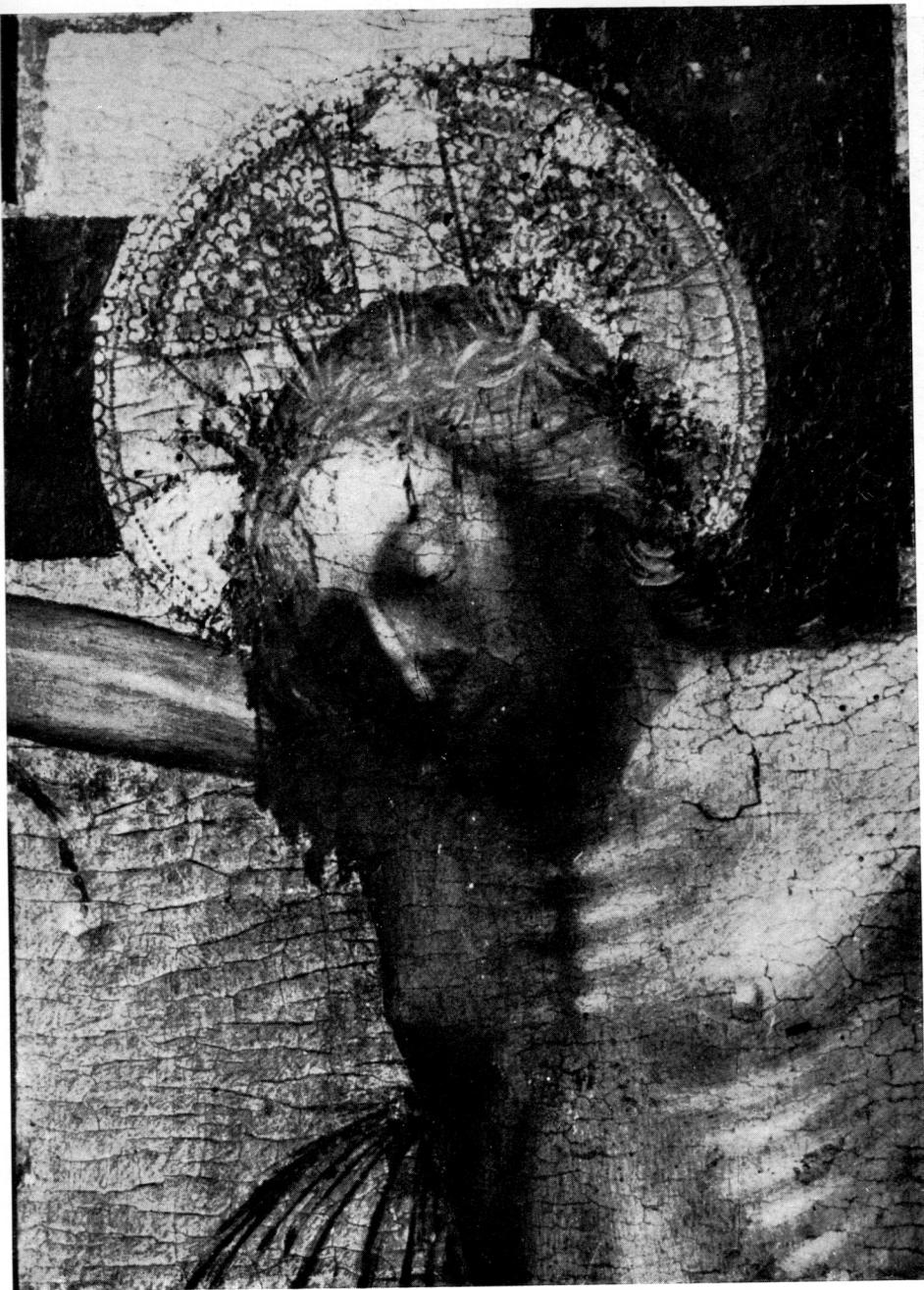
Prsti ruku i nogu su zgrčeni i ukočeni od bola, a jarko crvena krv šiklje iz rane na prsimu i kapi u rastegnutim kapljama uz pojasa, klizi niz stopala i ruke svijajući se tu neprirodnim i nepravilnim cik-cak crtama.

Puni zlaćani svetokrug je grafički iskićen. Obrubljen je nizom sitnih arkadica i kolutića ispunjenih još sitnjim zvijezdicama, a prekriven križem kao većina Kristovih svetokruga, ponešto raširenih krakova, koje okružuje ugravirana arabeska satkana kao čipka od vitica, listića i peterolatičnih cvjetića, u kojima se otvara majstorova sklonost prema usitnjavanju i dekorativnosti.

Nad sagnutom glavom se širi zelena kita srcolikog lišća svjetlijih rubova vrh koje je savito ptičje gnijezdo. Nažalost, taj dio je uslijed premaza jako oštećen, ali se obrisi gnijezda poznaju, a primjećuje se u njemu i pelikan rumene boje iz čijih svjetlorumenih prsiju prska crvena krv. Bio je tu naslikan kako svojim kljonom čupa vlastito meso i hrani u gnijezdu svoje ptice, kao na još nekim dalmatinskim i talijanskim, naslikanim i metalnim križevima XIV i XV stoljeća.⁹ Kada

⁸ Ibid. sl. 1, 2, 7. Na kosnogotičkom raspelu uz pobočna vrata splitske stolne crkve (v. sl. C. Fisković, »Drvena skulptura gotičkog stila u Splitu«. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LI, Tabla XXIX, Split 1940.) i na onom koji je sa Otoka kod Korčule prenesen u orebičku franjevačku crkvu pojas je sačuvao lijepe originalne kasnogotičke pruge s ukrasima. To izrazito raspelo je jako oštećeno i Konzervatorski zavod za Dalmaciju izvršio je ljeti 1963. godine na njemu samo manji popravak i čišćenje. V. sl. i K. Prijatelj, »Prilog trogirskom slikarstvu XV stoljeća«. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 9, sl. 31. Split 1955.

⁹ Za tim se vjerojatno poveo i slikar velikog raspela koji je iz trogirske stolne crkve prenesen nedavno u obnovljenu benediktinsku crkvu. V. sl. K. Prijatelj, o. c. (»Prilog trogirskom slikarstvu XV stoljeća«), sl. 31, str. 149; C. Fisković, »Neobjavljeni djelo Blaža Jurjeva u Stonu«, ibid, 13, str. 130. Split 1961. — Pelikan je prikazan i u reljefu na srebrnim križevima XV stoljeća iz zadarske okoline. I. Petricoli, »Prilozi izučavanju srednjovjekovnog zlatarstva u Zadru«. Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdrio historije, arheologije i historije umjetnosti (I) tabla Ib, IIb, IIIa. Zadar 1963. Taj motiv se vidi i na talijanskim naslikanim raspelima sred polibata ili pri vrhu okomitog kraka, upravo kao na ovom Jurjevom križu.

Blaž Jurjev: Raspelo u crkvi konventualaca u Splitu, detalj

je gornji završni dio raspela otkinut, uobičajena cedulja sa slovima I N R I je nestala, te je ponovno naslikana niže, tako da je ta ptica, koja simbolizira euharistiju, premažana.

Na rubovima svih krakova prepoznaju se zupci pile s kojom su skraćeni. Sred njihovih trilobata su vjerojatno bila naslikana četiri uobičajena simbola evangelista ili pak arhanđel Mihajlo na vrhu, a Marija i Ivan sa strana, dok je pri dnu valjda Adamova lubanja ili neki svetac, možda i Franjo Asiški osnivač franjevačkog reda, kojemu je ova redovnička crkva bila posvećena.

Tim je skraćivanjem raspela skučen razgranati obris i uništena ravnoteža njegove kompozicije, jer je široka središnja tabla izgubila svoje uravnotežene pendante, trilobate s likovima, koji bi nam sada pomogli da ko-

načno uvjerljivije odredimo autora ovom djelu. Nažlost, tragajući za njima i po skrovitim djelovima samostana, nismo ih uspjeli naći, pa pretpostavljamo da su propali.

Ali i bez tih likova može se prepoznati u ovom raspelu kist kasnogotičkog slikara prve polovice XV stoljeća Blaža Jurjeva Trogiranina, koji je upravo u času kada se pokušalo zanijekati njegova djela i svesti ga na neznatnog majstora potvrđio svojim potpisom, otkrivenim nedavno na njegovom poliptihu čiovskе bratovštine sv. Jakova,¹⁰ svoju djelatnost, zajamčenu i arhivskim dokumentima od Dubrovnika do Zadra.

Po svom crtežu i boji ovo splitsko raspelo nosi sve oznake Blaževa stila; meko oblikovanje ponajviše dužim tankim potezima kista i čvrsti crtež obrisa.

¹⁰ G. Gamulin, »Blasius pinxit«. Telegram. Zagreb 15. XII 1961.; K. Prijatelj, »Uz nalaz potpisa Blaža Trogiranina«. »Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU«, IX br. 3. str. 190. Zagreb 1961.; C. Fisković, »Splitska slikarska škola XIII stoljeća«. Slobodna Dalmacija. Split 31. XII 1961.

Uporedi: M. G. Paolini, »Note sulla pittura palermitana tra la fine del Quattrocento e l'inizio del Cinquecento«. *Bulletino d'arte*. Roma aprile-giugno 1959. sl. 3, 16; U. Baldini, »Note brevi su inediti toscani«. *Ibid.* Roma, luglio-settembre 1952. sl. 1, 2.

Blaž Jurjev: Raspelo u crkvi franjevaca u Stonu, detalj

Oštrim profilom tankog i dugog nosa i vitkih trepavica raspeti splitski Krist sliči Blaževim svetačkim likovima osobito Ivanu Krstitelju na njegovim poliptisima u trogirskoj stolnoj crkvi i u korčulanskoj opatskoj zbirci. Oblikovanje prsnog koša, ruku i nogu zagasitim koloritom mrtvog tijela, krvlju koja kapi u dugim kapima ili titra u cik-cak crtci pod rukama, sliči Blaževom stonskom raspelu,¹¹ a prozračni pojasi usporednih i polukružnih nabora, koji se vidi i na nekim naslikanim raspelima Giottove škole,¹² na pojasi tog raspela i malog križa sred Blaževe minijature u Pravilniku bratovštine sv. Duha u Trogiru, u kojoj je slikar bio kao ugledan član i građanin izabran za župana,¹³ te na nabore plašta Blažove »Gospe u ružičnjaku«, u sakristiji trogirske stolne crkve.¹⁴

Sitni kružići ispunjeni još sitnjim zvijezdicama na svetokrugu ovog splitskog raspela naliče pak onima sa svetokruga Blaževidih svetačkih likova raspetog Krista u Stonu, Gospe sa sinom u Kaštel Štafiliću,¹⁵ već spomenute »Gospe u ružičnjaku«, Krista, Magdalene i Marije na poliptihu u korčulanskoj crkvi Svih svetih,¹⁶ o kojem Vinko Foretić iznosi nove podatke koji potvrđuju da je taj poliptih doista Blaževo djelo naslikano, kako se odatile doznaće, 1439. godine.¹⁷

Splitsko raspelo nema doduše odlučnosti crta ni jake-
sti kolorita ostalih Blaževih djela, tim više što prikazuje

¹¹ C. Fisković, »Neobjavljeno djelo Blaža Jurjeva u Stonu«, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 13, str. 114.

12 U. Baldini, o. c.

¹³ C. Fisković, »Neobjavljeni djelo Blaža Trogiranina u Stonu«.

¹⁴ V. sl. K. *Prijatelj*, o. c. (»Prilog trogirskom slikarstvu«) sl. 27.

¹⁵ V. sl. K. Cicarelli, »Prilog trogirskom slikarstvu XV stoljeća«. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 12, sl. 33, 34. Split 1960.

¹⁶ V. sl. *Lj. Karaman* o. c. (»Notes«) si. 15.

¹⁷ V. Foretić, »Poliptih Blaza Jurjeva u korelanskoj Svihi svetih«, (Prilozi ... 14)

mrtvaca, ali iako za njima zaostaje, ipak odava, nakon spomenutih upoređenja, njegov način slikanja.

Bilo bi doista i neobično da taj slikar koji je boravio u Dubrovniku i Stonu, u Korčuli i Zadru i dulje živio i slikao u Trogiru, nije u susjednom Splitu, gdje se cijenilo gotičko slikarstvo,¹⁸ ostavio nijedan svoj rad, tim više što se zna, da je on tu bio zaposlen na početku svog razvoja, a zatim i kasnije svraćao.

Prema arhivskim podacima, na koje sam bio već upozorio, on je naime boravio u Splitu 1412.¹⁹ a zatim tu svratio i 1445. godine. On je naime drugog svibanj skog dana 1445. godine priznao u Splitu, tada već stanovnik Zadra (zbog čega je i zabilježen »magister Blasius pictor habitator ad presens in civitate Jadre«) da je primio od Nikole Terzaga zastupnika njegove druge žene Anke, udovice Klišanina Ivana Neorića izvjesnu svotu novaca.²⁰ Da li je tada poduzeo u Splitu i neki slikarski rad nije poznato, ali je ranije, u proljeću 1412. godine, slikao upravo u crkvi sv. Frane u kojoj se ne lazi njegovo opisano raspelo, te je prema tome bio izravno u dodiru sa splitskim konventualcima. Dvadeset šestog svibanj skog dana te godine obavezao se primiceru Dujmu, da će naslikati ukrase sa zvijezdama i cvijećem na drvenom svodu iznad velikog oltara

¹⁸ K. Prijatelj, o. c. (»Slike domaće škole«); C. Fisković, »Umjetnost i umjetnički obrt u Splitu«, Zbornik Marka Marulića, str. 144. Zagreb 1950.; D. Domančić, »Freske Dušana Vuškovića«, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 11. str. 41. Split 1959.

¹⁹ C. Fisković, o. c. (»Umjetnost i umjetnički obrt u Splitu«), str. 146. Stoga je imao veze s Neorićima iz srednjovjekovne Smine (današnjih sela Muća i Neorića) godine 1436. Vidi C. Fisković, Poliptih Blaža Jurjeva iz benediktinske crkve u Trogiru. (Prilozi ... 14).

²⁰ »Splitski spisi sv. 23. Notarski spisi Domenika de Manfredis sv. IV., str. 288'. Historijski arhiv u Zadru. — Sudeći po odjeći njegove žene Anke, koju je još do svoje smrti imao u stanu, ona mu, a ne Draga, bijaše druga žena. Vidi bilišku 22.

Frane i priznao je, pred svjedocima zlatarom Petrom i svećenikom Deodatom, da mu je Dujam obećao za to dvadesetšest malih libra od kojih mu je već tada deset isplatio.²¹

Nije isključeno da je tada slikao i raspelo i da je neko vrijeme boravio u Splitu, a tek zatim 1419. godine živio u Trogiru i tu slikao za općinu zastavu ugarsko-hrvatskog kralja,²² koja se vjerojatno vijala na zidinama kada su se Trogirani slijedeće godine uzalud opirali nasrtaju mletačkog brodovlja.

Ovo bi raspelo, dakle, pored onog neznatnog i izgubljenog rada, ukrasa na drvenom svodu iznad oltara u toj istoj crkvi, moglo biti jedno od prvih njegovih slikarskih djela, u kojem se on pokazuje već kao zreo majstor.

²¹ Die XXVI maii (1412)

Magister Blasius pictor promixit et convenit domino Duymo primicerio dipingere voltam lignaminis super altare maius sancti Francisci cum stellis et floribus de coloribus pulcro modo et incepto opere non dimictere et hoc pro libris XXVI parvorum, de quibus fuit confessus recepisse libras X. Actum in cancellaria presentibus Petro aurifice et don Deodato testibus ser Marino Alegritti exsaminatore.

Splitski arhiv, sv. XI, sveščić F, str. 149'. Historijski arhiv u Zadru.

²² C. Fisković, »Zadarski sredovječni majstori«, str. 184, bilj. 546. Split 1959.

Riassunto

Le opere di Biagio di Traù, pittore che visse nella prima metà del XV secolo in Dalmazia e dipinse in uno stile gotizzante polittici, crocifisi, quadri e standardi, si vanno man mano scoprendo negli ultimi tempi mediante l'analisi stilistica eseguita sui suoi dipinti dagli studiosi jugoslavi e, nello stesso tempo, mediante lo studio del materiale trovato negli archivi dalmati.

L'autore comunica la scoperta di un grande Crocifisso di legno la cui attribuzione a Biagio risulta anzitutto dall'esame stilistico. Questo pittore trascorse molti anni a Traù ove svolse un'attività pittorica considerevole. Veniva, probabilmente, spesso nella vicina Spalato e così, nel 1412, fece i dipinti della volta di legno che sovrasta l'altare nella chiesa dei conventuali di S. Francesco. Si può presumere che nello stesso tempo e per la stessa chiesa abbia compiuto anche questo grande Crocifisso. I bracci della croce, su cui verosimilmente erano dipinti i quattro simboli degli evangelisti oppure il Padre Eterno, Giovanni e Maria, furono purtroppo troncati nel XIX secolo affinché il Crocifisso potesse essere collocato su un nuovo altare.

L'autore confronta questo Crocifisso con quello a Stagno (Ston) in Dalmazia recentemente da lui studiato e ritenuto opera sicura del nostro pittore (»Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji« — »Contributi alla storia dell'arte in Dalmazia«). Tra i due crocifissi v'è molta somiglianza e l'autore considera quello di Spalato lavoro di Biagio principiante.